Restaurering av Österlensåar

Länsstyrelsen Skåne | 010-224 10 00 | skane@lansstyrelsen.se

Österlensåar | Tomelilla, Simrishamn, Ystad, Hörby och Kristianstad kommun | HARO 88/89

Bild: Blockrestaurerad vattendragssträcka i Verkeåns dalgång naturreservat. Länsstyrelsen Skåne.

Bakgrund

Kustavrinningsområdet 88/89, även kallat Österlensåarna, omfattar ett antal mindre havsmynnande vattendrag mellan Helgeån och Nybroån. Vattendragen kan kort beskrivas som måttligt näringsrika men skiljer sig i övrigt ganska mycket åt. Kustområdets nordligaste vattendrag (t.ex. Segesholmsån, Julebodaån, Verkaån och Rörums södra å) har sin upprinnelse på Linderödsåsen, från vilken vattnet strömmar snabbt i raviner genom en relativt opåverkad skogsdominerad mellanbygd för att plana ut och rinna genom odlingslandskap innan de mynnar i havet. I den södra delen av kustområdet rinner vattendragen (t.ex. Tommarpsån och Kvarnbybäcken) genom mer utpräglat jordbrukslandskap med relativt låg fallhöjd.

Påverkan från historiska och pågående mänskliga verksamheter på hydromorfologi varierar således mellan Österlensåarna. Generellt sett har jordbruket lett till att strömvatten rensats och meandrande partier rätats, vilket lett till att vattendragens kontakt med svämplanen försämrats. Åarna i områdets södra delar är delvis kraftigt påverkade av utdikning och kanalisering, och på långa sträckor saknas skuggning. Flera dammar och kulvertar m.m. utgör vandringshinder för organismer som lever i och i anslutning till vattendraget.

Det finns ett betydande behov av att återställa fysiskt påverkade strömvattenmiljöer och svämplan, samt att återskapa fria vandringsvägar i vattendragen. Länsstyrelsen Skåne söker därför pengar från HaV för att, i samarbete med berörda markägare och lokala intressenter, genomföra åtgärder inom ett flerårigt projekt.

Länsstyrelserna

Projektområde

Kustområdet domineras av jordbruksmark (cirka 80 procent) och är sjöfattigt. I den norra delen av kustområdet är den fysiskt påverkan på vattendragen mer begränsad jämfört med den södra delen av kustområdet. Men som överallt i Skåne så finns det en betydande omfattande fysisk påverkan. Inom de mest orörda delarna, där vattendragen rinner nerför Linderödsåsen i raviner, återfinns stora naturvärden och man finner här många djur- och växtarter som kräver en ostörd miljö. Här häckar forsärla, strömstare och kungsfiskare, men här finns även en rik bottenfauna, sällsynta mossor och lavar, samt fiskarter som kräver rent syrerikt vatten (t.ex. elritsa och stensimpa). Ett kallt syrerikt vatten, goda lekbottnar och goda uppväxtplatser medverkar till att merparten av åarna inom kustområdet idag är högproduktiva havsöringsåar. De flesta av Österlensåarna hyser också ett rikt bestånd av stationär öring samt utter. I Tommarpsån finns ett reproducerande bestånd av den starkt hotade tjockskaliga målarmusslan.

Under de senaste åren har fler svårpasserade vandringshinder åtgärdats, t.ex. i Tommarpsån och Segesholmsån, vilket öppnat upp sträckor för havsvandrande fisk.

Inom kustavrinningsområdet har Tommarpsån utpekats som *Nationellt särskilt värdefullt för fisket*, Tommarpsån och Verkeån har utpekats som *Nationellt värdefulla för naturvården*, och Julebodaån och Verkeån har utpekats som *Nationellt särskilt värdefulla för fisket*. Därutöver är Segesholmsån, Julebodaån, Rörums norra å, Rörums södra å och Tommarpsån utpekade som *Regionalt värdefulla* eller *särskilt värdefulla vatten*. Flera Österlensåar återfinns i områden av *Riksintresse för naturvård* samt berörs av områdesskydd i form av naturreservat och Natura 2000-områden.

Orsak till åtgärder

Påverkan från historisk och pågående mänsklig verksamhet på hydromorfologin varierar mellan Österlensåarna. I den norra delen av kustområdet är den fysiskt påverkan på vattendragen mer begränsad (med skånska mått mätt) ofta i form av försiktiga rensningar. Vattendragen i den södra delen av kustområdet präglas dock av mer omfattande fysisk påverkan relaterat till ett omfattande jordbruk. I varierande omfattning har strömvatten rensats och meandrande åsträckor rätats, vilket har lett till att kontakt med svämplan har försämrats, att hydrologin förändrats och att transporten av näringsämnen till havet har ökat. Flertalet åar lider av bristfällig längsgående konnektivitet till följd av att dammar och andra konstruktioner som utgör vandringshinder för organismer som lever i eller i anslutning till vattendragen. Sammanfattningsvis leder den förändrade morfologin och den försämrade konnektiviteten till att ett mer homogent och fragmenterat vattendraget med en nedsatt biologisk mångfald och med påverkade strukturer, funktioner och processer.

Fysisk påverkan i form av rätning och rensning har kartlagts utifrån uppgifter från biotopkartering. Svämplan med restaureringspotential har identifierats dels genom flygfotografering, dels genom att samköra svämplansanalyser med geodata rörande byggnader, markanvändning och höjddata.

Vad vi vill förbättra

Projektet syftar till att återställa hydromorfologin inom vattendragssträckor i utvalda Österlensåar, med särskilt fokus på åtgärdande av vandringshinder, återställning av strömvatten och återställning av funktionella svämplan för förbättrad flödesutjämning. Målet är att bidra till att nå en förbättrad status för de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna, vilket i förlängningen kan bidra till att uppnå förbättrad status för de biologiska kvalitetsfaktorerna. Åtgärderna kan förväntas bidra till att på sikt nå miljökvalitetsmålen ”*Levande sjöar och vattendrag”* samt ”*Ett rikt växt- och djurliv”*.

Planerade åtgärder och aktiviteter

Projektet *Restaurering av Österlensåar* ska pågå under sex år (planerad 2022–2027) med fokus på *åtgärdande av vandringshinder*, *återställning av strömvatten* samt *återställning av svämplan*. Inom ramen för projektet ingår även årligen återkommande förberedande aktiviteter, nämligen *förankring av planerade åtgärder* och *framtagande av underlag till prövningar*. Under projektår 2 tillkommer dessutom en aktivitet (*), nämligen *planering av kommande åtgärder*. Arbete kommer genomföras i nära samarbete med Österlensåarnas vattenråd.

AKTIVITETER UNDER PROJEKTÅR 1 (2022):

1. Förankring av planerade åtgärder
2. Framtagande av underlag till prövningar
3. Åtgärdande av vandringshinder
    - Tommarpsån, Ullspinneriet, utrivning av vandringshinder – Avsänkning av partiellt vandringshinder i form av dammvall. Åtgärdad 2022.

AKTIVITETER UNDER PROJEKTÅR 2 (2023):

1. Planering av kommande åtgärder (*)
2. Förankring av planerade åtgärder
3. Framtagande av underlag till prövningar
4. Åtgärdande av vandringshinder
    - Verkeån, SMHI-mätstation, utrivning av vandringshinder – Avsänkning av partiellt vandringshinder i form av dämme. Åtgärdad 2023 (berör Natura 2000).
    - Julebodaån, Södra Lökeröd, naturlik faunapassage – Anläggande av omlöp vid ett partiellt vandringshinder i form av kvarndämme. Åtgärdad 2023/2024.
5. Återställning av strömvatten
    - Klammersbäck, upp Torup, återställning av substrat och strukturer – Återställning av strömvatten genom återutläggning av block och stenar. Åtgärdad 2023 (berör Natura 2000).
    - Julebodaån, Kumlan, återställning av substrat och strukturer – Återställning av strömvatten genom återutläggning av block och stenar. Åtgärdad 2023 (berör Natura 2000).
    - Segesholmsån, upp Trollemölla, återställning substrat och strukturer – Återställning av strömvatten genom återutläggning av block och stenar. Åtgärdad 2023.
6. Återställning av svämplan
    - Holmabäcken, återskapande av våtmarker och översvämningsområden – Återskapande av funktionella svämplan genom återmeandring. Åtgärdad 2023.

AKTIVITETER UNDER PROJEKTÅR 3 (2024):

1. Förankring av planerade åtgärder
2. Framtagande av underlag till prövningar
3. Åtgärdande av vandringshinder
    - Verkeån, Stampen, naturlik faunapassage – Anläggande av en naturlik faunapassage vid partiellt vandringshinder i form av kvarndämmen. Åtgärdad 2024 (berör Natura 2000).
4. Återställning av strömvatten

- Julebodaån, Lillehem, återställning av substrat och strukturer – Återställning av strömvatten genom återutläggning av block och sten. Åtgärdad 2024.
- Julebodaån, ned S Lökeröd, återställning av substrat och strukturer – Återställning av strömvatten genom återutläggning av block och sten. Åtgärdad 2024.

AKTIVITETER UNDER PROJEKTÅR 4 (2025):

1. Förankring av planerade åtgärder
2. Framtagande av underlag till prövningar

AKTIVITETER UNDER PROJEKTÅR 5 (2026):

1. Förankring av planerade åtgärder
2. Framtagande av underlag till prövningar
3. Åtgärdande av vandringshinder
    - Verkeån, Bengtemölla, naturlik faunapassage – Anläggande av ett omlöp (naturlik faunapassage) vid partiellt vandringshinder i form av ett kvarndämme. Berör Natura 2000. Åtgärdad 2026.
    - Lönnbäck, Eljaröd kyrka, utrivning av vandringshinder *eller* naturlik faunapassage – Avsänkning av partiella vandringshinder i form av mindre trösklar. Åtgärdad 2026.

AKTIVITETER UNDER PROJEKTÅR 6 (2027):

1. Förankring av planerade åtgärder
2. Framtagande av underlag till prövningar
3. Åtgärdande av vandringshinder
    - Verkeån, naturlik faunapassage – Anläggande av naturlik faunapassage vid partiellt hinder i form av en kvarndamm. Berör Natura 2000. Åtgärdsbeskrivning framtagen.
    - Lönnbäck, utrivning av vandringshinder *eller* naturlik faunapassage – Avsänkning av *eller* naturlik faunapassage (upptröskling) vid ett partiellt vandringshinder i form av mindre betongtröskel. Åtgärdsbeskrivning framtagen.
4. Återställning av funktionella svämplan
    - Klammersbäck, återskapande våtmarker och översvämningsområden – Aktivering av svämplan genom att tillskapa död ved i vattendraget (berör Natura 2000).

Planerad uppföljning

Biologisk uppföljning kan komma att utföras vid åtgärdade vattendragssträckor genom uppföljande elfisken. Resultat registreras i den nationella databasen *svenskt elfiskeregister*, *SERS*. Uppföljning ingår dock inte som avgränsad aktivitet i detta projekt.

I samverkan med

Projektet kommer att ske i samverkan med berörda kommuner, fastighetsägare, fiskevårdsområden och vattenråd. Huvudmannaskap för åtgärder kommer att fördelas efter dialog med berörda parter.

Bilagor

Bilaga 1 – Projektområde

Bilaga 2 – Exempelbilder

Bilaga 1 – Projektområde

Bild: Kartan visar huvudavrinningsområdet (röd avgränsing) och projektområdet (rosa markering) för projekt Restaurering av Österlensåar. Åtgärder planeras på olika platser inom projektområdet.

Bilaga 2 – Exempelbilder

ÅTGÄRDANDE AV VANDRINGSHINDER

Bild: Exempel på partiellt vandringshinder i Verkeån, i form av kammartrappa. Här finns möjlighet att återskapa fria vandringsvägar.

Bild: Exempel från Klammersbäck på hur vandringshinder i form av kammartrappa har åtgärdats, genom att bäckbotten vid och nedströms kammartrappan har byggts upp med block och stenar.

ÅTERSTÄLLNING AV STRÖMVATTEN

Bild: Exempel på blockrensad strömsträcka i Verkeån. Block och stenar har tagits från åfåran och lagts i rensvallar längsmed strandkanten.

Bild: Exempel på blockrestaurerad stömsträcka nedströms Hallamölla i Verkeån. Block och stenar har tagits från rensvallar längsmed strandkanten och lagts tillbaka i fåran.

ÅTERSTÄLLNING AV SVÄMPLAN

Bild: Exempel på återmeandrad sträcka vid Bauseröd i Hallabäcken, Vege å. En meandrande fåra har återställts och det tidigare rätad diket (längsmed trädridån till väster) har lagts igen.

Bild: Exempel på återställt svämplan vid Bauseröd i Hallabäcken, Vege å. En meandrande fåra har återställts och det tidigare rätad diket (till höger) har lagts igen. Fotot är taget vid högvatten när vattnet bräddar ut på svämplanet.